

Opgroeien met zorg

Verslag werkconferentie jonge mantelzorgers

Onder de titel "De olifant staat in de kamer. En nu?" vond op 10 december 2015 de werkconferentie plaats over jongeren die opgroeien met zorg. In de Van Limmikhof verzamelden zich professionals uit welzijn, onderwijs en van de gemeente. De bijeenkomst was georganiseerd door Expertisecentrum Mantelzorgondersteuning Amsterdam, onderdeel van Markant.

Heidi Wintels, projectmanager van het Expertisecentrum, opende de bijeenkomst en zette het onderwerp van de dag meteen scherp neer: "Jonge mantelzorgers zijn jongeren die opgroeien met een ziek familielid in hun naaste omgeving. Of een familielid met een beperking. Ook kan er sprake zijn van psychische ziektes of verslaving." Om er vervolgens aan toe te voegen: "We weten eigenlijk nog weinig van deze doelgroep. Het is belangrijk om daar verandering in te brengen, zodat we op school, in welzijn en in zorg deze jongeren beter herkennen en passend kunnen ondersteunen."

1. Onderzoek naar Amsterdamse jongeren die opgroeien met zorg

Hanneke Borger, onderzoeker en projectmedewerker van het Expertisecentrum, deed in 2014 en 2015 onderzoek naar Amsterdamse jongeren die opgroeien met zorg. De resultaten daarvan verschenen in de publicatie "Addressing the Elephant in the Room". Borger verrichtte het onderzoek in het kader van haar opleiding tot Master Social Work aan de Hogeschool van Amsterdam en werd met dit onderzoek genomineerd voor de landelijke Movisie Scriptieprijs 2015.

Hanneke Borger: "In de term jonge mantelzorgers herkennen jongeren zich niet".

Aan de hand van een powerpoint neemt ze de aanwezigen mee door de belangrijkste resultaten van het onderzoek. Over hoeveel jongeren hebben we het eigenlijk? Borger: "Als je kijkt naar Amsterdamse jongeren tussen de 12 en 25 jaar in voortgezet onderwijs of MBO, dan zie je dat bijna de helft van hen te maken heeft met een ziek, dement, verslaafd of beperkt familielid in hun directe omgeving. Maar in de term jonge mantelzorger herkent nagenoeg niemand zich."

In kaart

Borger bracht in kaart met welke ziektebeelden de jongeren te maken hadden en welke (zorg-)taken zij thuis uitvoeren. Jongeren helpen vooral bij het huishouden en geven emotionele steun. Maar er zijn ook jongeren die administratieve taken overnemen, of verzorgende en zelfs verpleegkundige taken uitvoeren. Ook onderzocht zij hoe de thuissituatie van invloed is om het functioneren op school, door te vragen hoe vaak het de jongeren niet lukte om hun huiswerk te maken.

Niet zielig

Borger speelt een video af waarin jonge mantelzorgers vertellen over hun situatie. Monter vertellen de jongeren dat ze niet zielig gevonden willen worden, dat het gewoon zo is zoals het is. Maar de zaal is voelbaar geraakt door de beelden van Naomi die haar verslaafde moeder bezoekt en Viroen die zijn moeder uit bed tilt. "Ze zijn zo alleen met hun zorgen", verzucht iemand in de zaal. "Heel herkenbaar" vinden anderen het. "En we komen ze steeds vaker tegen", signaleert een ander. Ook uit andere reacties blijkt dat de aanwezigen in de praktijk vaker te maken hebben met jonge mantelzorgers. Maar er is ook de zorg dat zij nog te weinig worden herkend. Een aanwezige uit het onderwijs: "Ik heb nu twee leerlingen die langdurig ziek zijn. Als je dat niet in verband brengt met de thuissituatie, weet je dat ze op een gegeven moment gaan uitvallen."

In gesprek met aanwezigen in de zaal.

Erover praten

Hoe kun je jonge mantelzorgers ondersteunen? Hanneke Borger vertelt: "Jonge mantelzorgers weten niet dat zij ondersteuning nodig hebben en gaan er niet actief naar op zoek. Dat maakt het lastig om deze groep te bereiken." Ze paste haar vraagstelling daarop aan en vroeg jonge mantelzorgers wat zij als helpend hebben ervaren. Bovenaan staat: erover kunnen praten. Borger: "Zo simpel kan het soms zijn." Maar ook huiswerkondersteuning wordt genoemd. Wat nog meer helpend zou kunnen zijn? De jongeren noemen: ontspanning, andere jonge mantelzorgers ontmoeten, praten met een professional, leuke dingen doen met met hele gezin, interesse vanuit school voor leerlingen en hun thuissituatie, en mogelijkheden voor extra begeleiding op school.

Borger ziet voor scholen een belangrijke rol weggelegd. Maar ze plaatst ook kanttekeningen hoe reëel het is om dat van scholen te verwachten. Het onderwerp leeft nog onvoldoende in het onderwijs, stelt ze. Dat merkt ze als ze scholen benadert voor deelname aan de Week van de Jonge Mantelzorger, en toen het ondanks vele inspanningen niet lukte om de benodigde respons op de vragenlijst voor docenten voor haar onderzoek te krijgen. Ontzettend jammer, vindt ze.

Op school

Ze vroeg jonge mantelzorgers wat er op school beter zou kunnen. Meer aandacht voor de persoon en de thuissituatie van de leerling, werd genoemd. Niet doorverwijzen, maar meer aandacht van de mentor. En flexibiliteit, bijvoorbeeld om een toets op een ander moment te maken. Een aanwezige uit het onderwijs reageert: "Belangrijk dat deze signalen ook bij het management van scholen terecht komen, want de tendens is nu juist om mentoren minder uren te geven en sneller te laten doorverwijzen naar een zorgcoördinator".

Aanbevelingen

Borger sluit af met een aantal aanbevelingen: "Ga pionieren op kleine schaal, en betrek jonge mantelzorgers bij de invulling van de ondersteuning. Train professionals in zorg, onderwijs en welzijn op herkenning van jonge mantelzorgers en zorg voor voorbinding tussen die verschillende sectoren." In de pauze blijkt dat de aanwezigen volop inspiratie hebben om hiermee aan de slag te gaan. Er worden nieuwe contacten gelegd en ideeën uitgewisseld.

2. De casus van Priscilla

Vervolgens wordt de zaal actief betrokken bij een casus die wordt neergezet door trainersgroep Wilde Kastanje. De zaal maakt kennis met de 16-jarige Priscilla, haar 8-jarige broertje Romario en haar moeder met Borderline. "Ze reageert helemaal niet op die jongen", reageert iemand in de zaal geschrokken als de moeder compleet voorbij gaat aan de opmerking van Romario dat hij honger heeft. Trainer Roos Heuff geeft handvatten: "Maak onderscheid tussen wat je ziet, wat je gedachten daarbij zijn en wat je daarbij voelt."

Interactie

Vervolgens ontmoeten we Karien, de leerkracht van Priscilla, die in een les over zorg heftig reageert op een uitspraak over automutilatie bij Borderline. Ze vraagt de zaal: "Wat zouden jullie doen? Hoe zouden jullie dit aanpakken?". In samenspel met de zaal ontspint zich een scenario waarbij alle dilemma's uit de praktijk voorbij komen. De zaal stuurt de acteurs: "Bespreek het me een collega", "Kijk eens in het dossier". En volgt vervolgens vanaf het puntje van de stoel wat er in de volgende scene gebeurt. Telkens weer de reflectie met de zaal: "Hoe ging dit?". De zaal toont zich betrokken en actief, en leeft stap voor stap mee terwijl de docent aftast wat haar rol in deze situatie kan zijn.

Trainersgroep Wilde Kastanje: leerkracht Karien gaat het gesprek aan met Priscilla.

Alles komt aan bod: hoe je contact maakt met een leerling, goed luisteren, over het checken van feiten, over hoe gedachten en gevoelens van invloed zijn op je perceptie van de situatie, over de huiver die je als leerkracht voelt om je in het gevoelsleven of de thuissituatie van een leerling te mengen, over de manier van communiceren, en hoe belangrijk die is... Als na anderhalf uur één van de aanwezigen uit het onderwijs de rol van de leerkracht overneemt in het gesprek met Priscilla, is de tijd voorbij gevlogen. De zaal applaudisseert. En is enthousiast over deze manier van werken: "Zinnig", "Zo wordt het concreet, en merk je waar het uiteindelijk om gaat" en "Je ziet waar je goed op moet letten."

3. Aan de slag

Hoe vertaal je wat je vandaag gehoord hebt, naar de praktijk? Aan de hand van drietal vragen gaan de aanwezigen met elkaar in gesprek. Ter plekke lijken nieuwe coalities te ontstaan: "We ontdekten dat we elkaar goed aanvullen: wij hebben veel kennis over jonge mantelzorgers, en zij hebben veel ervaring met het coachen van jongeren en zij krijgen veel jongeren in huis."

Contact maken

Waarom lijkt het zo moeizaam om scholen mee te krijgen op dit onderwerp? Voor een aanwezige schooldirecteur is het klip en klaar dat zijn school hier iets mee moet: "Een leerling gaat pas leren als zijn hoofd leeg is", stelt hij. "Je moet contact maken met leerlingen: dat is de essentie. Als je weet dat kinderen opgroeien met zorg, en je kunt dat erbij zien, dan kun je meer begrip tonen. Toetsen moet je ook niet heilig maken. Wat heeft het voor een zin om een kind een toets te laten maken als er de vorige avond thuis een crisissituatie is geweest? Dan moet je die toets gewoon op een ander moment kunnen maken." Zijn school deed vorig jaar mee aan de Week van de Jonge Mantelzorgers. "Natuurlijk komt een projectweek scholen nooit goed uit. Maar je moet het gewoon doen!"

Heidi Wintels, projectmanager van het Expertisecentrum, licht toe dat de gemeente de intentie heeft op geld vrij te maken voor jonge mantelzorgers. "Daardoor kunnen dit jaar meer scholen meedoen aan de Week van de Jonge Mantelzorger. De zaal geeft tips via welke kanalen scholen benaderd zouden kunnen worden. Wintels licht toe dat er in januari ook aan training over jonge mantelzorgers gewerkt wordt, die per stadsdeel of wijk zal worden aangeboden.

Wintels sluit af: "Het onderwerp leeft, en er is een groot bewustzijn dat we in Amsterdam hier centraal iets mee willen en moeten. De onderlinge samenwerking tussen onderwijs, jeugd, zorg en welzijn is daarbij cruciaal. Dus laten we de samenwerking met elkaar opzoeken en met elkaar in contact blijven."